

Pestskråp

– en kaxig vårbloomma

TEXT: BJÖRN NORDZELL

Pestskråp är en art som väcker uppmärksamhet. Både de vackra och ganska originella blommorna som visar sig tidigt på våren och de meterstora bladen som kommer senare på sommaren drar blickar till sig. I äldre tider användes den som läkeört.

Pestskråp *Petasites hybridus* har mycket gemensamt med tussilago både när det gäller uppbyggnad och ekologi. Den trivs bäst i fet och fuktig lerjord. Rotstocken är fingertjock och har ytligt växande långa utlöpare med blombärande skott och sterila bladbärande skott. De blombärande skotten ligger färdiga redan på hösten och börjar synas ovan jord mycket tidigt på våren.

FOTO: BJÖRN NORDZELL

Pestskråpens blommor väcker uppmärksamhet tidigt på våren.

Hanplantor och honplantor

Pestskråp är tvåbyggare, det betyder att hanblommor och honblommor sitter på olika plantor. Honplantor är dock mycket sällsynta i vårt land, så det vi oftast ser är hanplantor. Hanplantans blomstjälk, som blir några decimeter hög, är täckt med brunröda, fjällrika blad. Blomkorgarna sitter ensamma eller flera tillsammans i bladvecken. Till en början sitter de tätt tillsammans men allt eftersom blomaxeln sträcker på sig blir blomställningen glesare. Blommorna går i olika nyanser av rosarött. Plantor med vita blommor förekommer sällsynt.

Honplantornas blomstjälkar kan bli meterhöga. Dess blomställningar är yviga och ofta grenade, med mer eller mindre gles sittande blomkorgar. Blommorna är smalt rörformade.

På samma sätt som hos tussilago börjar bladen växa till först när blomningstiden närmar sig sitt slut och är färdigutvecklade först en bit in på sommaren. De hjärtformade bladen kan bli ända upp till en meter breda, de största blad vår svenska flora kan prestera. Enligt Linné är de så stora "att höns och andra småkreatur bruka dölja sig därunder mot regn och oväder". Genom sin starka rotbildning och sina stora blad kväver pestskråp nästan all annan växtlighet i sin närhet och kan därför i odlingslandskapet betraktas som ett svårt ogräs.

Förvirring kring namnsättning

Artens vetenskapliga namn *Petasites hybridus* har inte med pest att göra. *Petasites* betyder "bredbrättad hatt". Artepitetet *hybridus* kan syfta på det grekiska ordet *hybris* som betyder "övermod". För kaxiga är de ju, både blommor och blad. Linné delade upp pestskråp i två arter, den honliga kallade han *Tussilago hybrida* och den hanliga *Tussilago petasites*. I äldre litteratur benämns släktet dock som *Petasites*. Enligt gällande taxonomiska regler för namnsättning av växter ska arten därför heta *Petasites hybridus*.

Lika botar lika

Pestskråp, som i gamla floror även kallas pestrot, pestilensrot eller pestillrot, odlades i munkklostrens örtagårdar redan under 1300-talet. Det var digerdödens århundrande, då pesten spreds som en löpeld via råttor och loppor. Pesten kunde yttra sig i olika former; som böldpest, lungpest eller blodpest. Av böldpest dog ungefär 70 procent av de smittade. De andra formerna, som angrep inre organ, lämnade inga överlevare.

Den tidens läkekonst byggde på signaturläran där örterna ansågs vara märkta med Guds signatur som visade vilken ört som hade verkan mot vilken åkomma. Lika ansågs bota lika. Blåsippans leverlobliknande blad ansågs bota leveråkommor. Gula blommor ansågs vara verksamma mot gulsot. Cikorianas blå blomma ansågs kunna bota vissa ögonsjukdomar och blodrotens röda rot ansågs vara det bästa läkemedlet mot blodiga diarréer. Vad hade man då att ta till mot pesten? Jo, pestrotens rotstam. Den var illaluktande och borde därför vara verksam mot böldpest. När bölder som ofta uppstod i armhål och ljumskar sprack upp rann det ut stinkande var. Man kokade roten i vin och tuggade sedan i sig den. Det finns säkra uppgifter om att pestskråp användes mot pesten nere på kontinenten. Hur det förhöll sig i vårt land är mer oklart.

Vid sidan om signaturläran användes läkeörterna mot åkommor av helt olika slag. Man testade sig fram och det var främst vanliga krämpor man försökte hitta medel mot. Som laxermedel kunde man testa brakved, snårvinda, spåtistel eller någon annan av 44 örter som ansågs ha bra effekt. Mot tandvärk fanns 37 olika örter som ansågs verksamma, från bergmynta till ältranunkel. Pestskråpsroten användes för att driva svett vid febersjukdomar, lindra gikt och epileptiska anfall. Den ansågs även stärka hjärtat, liva upp andarna och döda de platta och breda maskarna i magen. Ett universalmedel helt enkelt. Som torde ha ingått i varje väl-försett husapotek. Det bidrog säkert till artens spridning.

Människospridd

I södra Sverige har pestskråp länge funnits vid större herrgårdar, där den odlades som prydnadsväxt, främst för de stora tjugiga bladen. I Skåne odlades pestskråp också länge vid gårdar med svinuppfödning. Där användes den som vinterfoder till svinen

Blomställningen sträcker på sig och ger efter hand ett glesare utseende.

och veterinärmedicinskt mot rödsjuka, en elakartad och smittsam bakterieinfektion hos svin. Under århundradens lopp har arten förvildats och spridit sig till omgivningarna. Spridningen sker med människans hjälp då bitar av jordstammen följer med jord som avsiktligt eller oavsiktligt transporteras till nya platser. Idag är pestskråp ganska allmänt spridd i Skåne och angränsande landskap och kan anträffas på lämpliga lokaler upp till Gästrikland. I områden där honplantor saknas kan arten bara sprida sig vegetativt.

I Danmark, där även honplantor förekommer, är växten allmänt spridd. Artens totala utbredning omfattar Europa och Algeriet. Nära släktingar till pestskråp kan man finna i norr och söder. Fjällschråp *Petasites frigidus* är ganska vanlig på fuktig mark i fjälltrakterna. Vitschråp *Petasites albus* förekommer sällsynt på näringsrik lerjord på några platser i Skåne. Spjutschråp *Petasites spurius* växer sällsynt på fuktig sandmark i södra Sverige. Bitterschråp *Petasites japonicus* har kommit in i landet i sen tid och hittas ibland förvildad på fuktig mark. 🌱

Även bladverket är uppseendeväckande. De meterstora bladen är bland de största vi har i svensk flora.